

گزارش جشن رونمایی فرهنگ فارسی عامیانه

روز بیست و دوم تیر ۱۳۷۹، مراسم جشن رونمایی فرهنگ فارسی عامیانه، تألیف استاد ابوالحسن نجفی، عضو پیوسته فرهنگستان زبان و ادب فارسی، در محل فرهنگستان زبان و ادب فارسی برگزار شد. در این مراسم، رئیس و برخی از اعضای پیوسته فرهنگستان، پژوهشگران، استادان دانشگاه‌ها، دانشجویان و علاقه‌مندان به زبان و ادبیات فارسی حضور داشتند.

در آغاز مراسم، دکتر غلامعلی حدّاد عادل، رئیس فرهنگستان زبان و ادب فارسی، ضمن خوشامدگویی به میهمانان، به معرفی فرهنگ فارسی عامیانه و شرح وجه تسمیه «رونمایی» و سنت آن در هند، که به آیین معرفی و عرضه اثر پس از چاپ و نشر آن اطلاق می‌شود، پرداخت. سپس به دشواری کاری که استاد نجفی بر آن همت گمارده اشاره کرد. وی، در ارزیابی حاصل این فعالیت ممتد علمی، آن را پرکننده خلأ موجود در عرصه تحقیق در زبان فارسی عامیانه و اثر آن را در نمایاندن توانایی‌های زبان فارسی خدمتی پر ارزش شمرد.

دکتر علی محمد حق‌شناس، استاد دانشگاه تهران، سخنران اصلی مجلس بود. آقای بهاء‌الدین خرمشاهی، عضو پیوسته فرهنگستان زبان و ادب فارسی، چکیده‌ای از مقاله‌ای را که در نقد و بررسی این اثر نگاشته بود ارائه کرد. وی، در ارزیابی و بررسی تطبیقی این اثر، چنین نتیجه گرفت که، در تألیف فرهنگ فارسی عامیانه، جدیدترین روش،

(۱) متن سخنرانی ایشان، با عنوان «فرهنگ فارسی زنده امروز، سرآغاز پژوهش‌های دیگر در زبان فارسی» در همین شماره (بخش نقد و بررسی) آمده است.

یعنی شیوه خوشه‌ای^۲ در تنظیم و ترتیب مدخل‌ها، به کار رفته است. سپس استاد نجفی، مؤلف کتاب و عضو پیوسته فرهنگستان زبان و ادب فارسی، ضمن قدردانی از سخنرانان، با اشاره به اظهار نظر دکتر حق‌شناس درباره عنوان اثر، توضیح داد که تاکنون دستیابی به تعریف دقیقی از مفهوم زبان عامیانه و تعیین مرز روشن زبان عامیانه و غیر عامیانه برای ایشان میسر نشده است. از این‌رو، ترجیح داده است که همان تعبیر مبهم عامیانه را اختیار کند. همچنین، استاد نجفی سبب تألیف و سوابق پدید آمدن این اثر را شرح داد. حاصل سخن آن که آشنایی با زبان و آثار ادبی فرانسه و مطالعه ادبیات داستانی و متون فارسی، از یک سو، و تأمل در ترجمه‌های آثار فارسی به فرانسه و بالعکس، از سوی دیگر، این فرصت خجسته را برای او فراهم آورد که، با فاصله‌گیری از زبان مادری، به ظرایف این زبان، یعنی به آنچه اهل زبان بالطبع از آن غافل می‌مانند، توجه کند و، ضمناً، در جریان این مطالعات، به غفلت فرهنگ‌های فارسی از این دقایق زبانی و، همچنین، به خطاهای فاحش حتی مترجمان فرانسوی زبردست آثار داستانی فارسی پی برد. خطاهایی که از ناآشنایی آنان با فرهنگ ایرانی و روح زبان زنده فارسی و تعبیر اصطلاحی آن ناشی شده است. در پایان این مراسم، احمد سمیعی (گیلانی)، عضو پیوسته فرهنگستان زبان و ادب فارسی، به درخواست دکتر حداد عادل، آیین رونمایی کتاب را انجام داد.

ث. پ

گزارش مجمع علمی فردوسی در قلمرو تاریخ و فرهنگ

(تهران، ۱ تا ۳ شهریور ۱۳۷۹)

اگر دیوان حافظ را کنار بگذاریم، شاید درباره هیچ‌یک از آثار ادبی فارسی به اندازه شاهنامه مطلب گفته و شنیده نشده باشد و جالب آن‌که در هر همایشی که درباره فردوسی و شاهنامه بر پا می‌شود، هنوز حرف‌های تازه و شنیدنی هست. مجمع علمی فردوسی در قلمرو تاریخ و فرهنگ فرصتی بود تا عده‌ای از ایران‌شناسان و

(۲) در این شیوه، بُن واژه مدخل اصلی و ترکیبات و مشتقات آن مدخل‌های فرعی اختیار می‌شود.

شاهنامه‌پژوهان ایرانی و خارجی نتیجه تحقیقات و بررسی‌های خود را در جمع ارباب ادب و علاقه‌مندان بیان کنند.

مرکز دایرةالمعارف بزرگ اسلامی، با همکاری بنیاد آیلکس^۳، این همایش را به مدت سه روز (اول تا سوم شهریور)، در محل کتاب‌خانه آن مرکز، برگزار کرد. این مجمع ادامه‌دهنده کار مجمع عملی‌ای بود که سال گذشته در دانشگاه هاروارد و به همت بنیاد آیلکس، با حضور استادان و شاهنامه‌پژوهان ایرانی و خارجی، تشکیل یافت. مراسم روز اول با سخنرانی آقای بجنوردی، رئیس مرکز دایرةالمعارف اسلامی، و خانم دیویدسون، رئیس بنیاد آیلکس، درباره عظمت و ارزش شاهنامه و انگیزه برگزاری این مراسم آغاز شد.

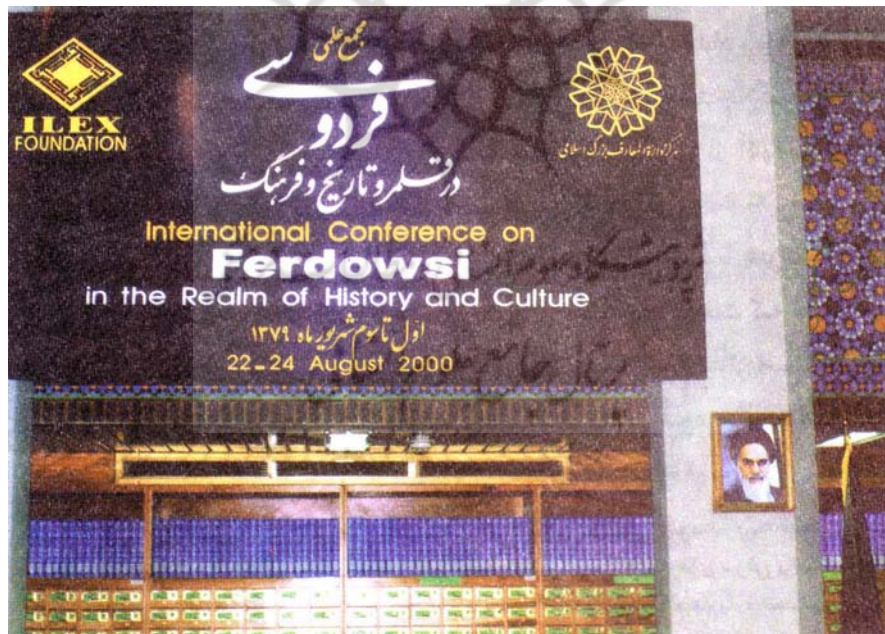
سپس، دکتر مهاجرانی، به بیان نسبت میان هنر و هنرمند پرداخت و متذکر شد که موضوع هنر جدا از زندگی هنرمند نیست. وی، با این استدلال که قهرمانان آثار بسیاری از هنرمندان برجسته جهان برگرفته شده از نبوغ و جان و روان آنان است، به تشریح «نسبت فردوسی و سیاوش» از دیدگاه تاریخی پرداخت و گفت: «سیاوش قربانی دو پدیده است. از یک‌سو، پدیده سودابه که تبار عربی دارد و، از سوی دیگر، پدیده افراسیاب و ترکان؛ و عجیب این‌که دوران زندگی فردوسی و سرودن شاهنامه درست در مقطعی است که کشور ایران گرفتار دو پدیده خلافت عربی در بغداد و پدیده ترکان غزنوی و دیگر ترکان است». دکتر مهاجرانی، در پایان، چنین نتیجه گرفت که در شخصیت سیاوش ویژگی‌هایی دیده می‌شود که خود فردوسی نیز از آنها برخوردار است، از جمله پای‌بند بودن به پیمان، پاک‌ی، درستی و روشنی.

دکتر محمدعلی اسلامی ندوشن، سخنران بعدی، در مقاله خود با عنوان «هزارگان فردوسی، تأثیر شاهنامه در آثار ادبی و فرهنگی»، به این مطلب پرداخت که بسیاری از کتاب‌های برجسته هزارساله اخیر در زبان فارسی از شاهنامه فردوسی متأثر است: قصه‌ها، مثل‌ها، افسانه‌ها، نقالی‌ها و همه آنچه ادبیات عامیانه نامیده می‌شود برگرد داستان‌های

۳) بنیاد آیلکس (Illex) مؤسسه‌ای خصوصی است که به همت خانم پروفسور دیویدسون Davidson در شهر بوستون آمریکا تأسیس شده است. فعالیت این مؤسسه تحقیق درباره فرهنگ کشورهای شرقی و ایران باگرایش به ادبیات و شعر ایران است. هیئت علمی و اعضای این مؤسسه از استادان دانشگاه هاروارد هستند و، در واقع، این مؤسسه یک مجموعه وابسته به دانشگاه هاروارد است.

با توجه به رسم الخط کتاب و برخی خصوصیات، این نسخه متعلق به اواخر قرن هفتم یا نیمه اول قرن هشتم هجری شمرد شده است.

شاهنامه شکل گرفته‌اند. وی، در بخش دیگری از صحبت‌های خود، گفت: این اثر سترگ حماسی، در تهییج مردم، برای مقابله و مقاومت در برابر تهاجمات خارجی، و در اغلب نهضت‌ها و مقاومت‌هایی که در جریان هزارساله پس از خلق آن رخ داد، تأثیر بسیار داشته است.

دکتر سید محمد دبیرسیاقی مقاله‌ای با عنوان «چند نکته در باب فردوسی و شاهنامه» ارائه کرد. در سخنان او، دو مطلب عمده درباره فردوسی طرح و بررسی شد. نکته اول این که فردوسی در شاهنامه به کسانی که به نوعی به او کمک کرده‌اند، با ذکر نام آنان (فضل ابن احمد اسفراینی، وزیر محمود غزنوی، ارسلان جاذب، حاکم طوس؛ و حُئی قُتیبیه)، ادای دین می‌کند؛ اما چگونه است که از ابومنصور محمد بن عبدالرزاق، که خدای‌نامه را با آن زحمت برایش فراهم آورد، و یا پسر او منصور، که ده سال هزینه زندگی و رفاه او را تأمین کرد و بقیه آن کتاب را برایش برد، نام نمی‌برد. دکتر دبیرسیاقی، در پاسخ به این سؤال، دلیل این امر را وجود اختلاف بین خانواده عبدالرزاقیان و خاندان غزنوی ذکر کرد و گفت که چون فردوسی شاهنامه را به خاندان غزنوی اهدا می‌کرده از ذکر نام عبدالرزاقیان خودداری نموده است. نکته دوم آن‌که، بنابر آنچه از مقدمه شاهنامه ابومنصوری در دست است، فردوسی کلمه به کلمه شاهنامه ابومنصوری را به نظم برگردانده است. وی، سپس، در اثبات این مطلب بخش‌هایی از مقدمه شاهنامه ابومنصوری، ترجمه تاریخ طبری و تاریخ ملوک عجم را مقایسه کرد.

مقاله‌های دیگری که در روز اول خوانده شد به شرح زیر بود: «موازن اخلاقی نبرد در شاهنامه» (دکتر محمدجعفر محلاتی)؛ «تحول فردوسی به عنوان یک شاعر شیعی» (خانم پروفسور دیویدسون)؛ «زبان شاهنامه از دیدگاه تاریخی و دیالکتیکی» (پروفسور لودویگ پاول Ludwig Paul).

روز دوم، در ابتدا، پروفسور ویندفور Windfuhr، ایران‌شناس آلمانی، بررسی‌های خود را در مقاله‌ای با عنوان «هفت‌پیکر فردوسی، سهراب در جستجوی اردوگاه ایرانی» قرائت کرد. وی، در این مقاله، به نحوه آرایش رزمی جنگ رستم و سهراب، رنگ سرپرده‌ها و ذکر عدد هفت در هفت پرده سرا و هفت‌رنگ پرداخت و کاربرد آن را در آثار دیگر شاعران، خصوصاً نظامی، بررسی کرد. درباره آرایش رزمی جنگ رستم و سهراب به ترسیم نحوه قرارگیری اردوگاه به شکل دو مثلث به هم پیوسته که مسدستی تشکیل

می‌داده‌اند پرداخت. سپس، این تصویر را با مسدس مشهور در فرهنگ و تمدن ایران و مسدس تقویم زردشتی مقایسه کرد و عناصر مشترک آنها را برشمرد.

دکتر مرتضی ثاقب‌فر مقاله خود، با عنوان «بن‌بست کیخسرو»، را قرائت کرد و به این مطلب پرداخت که کیخسرو خداپرست‌ترین و خدا ترس‌ترین شاه در شاهنامه است که، در اوج قدرت و در دوران صلح و آرامش و خوش‌بختی، از وحشت آلوده شدن به فساد قدرت، به بن‌بست می‌رسد و از جایگاه شاهی و قدرت کناره می‌گیرد.

خانم دکتر کتایون مزداپور، در سخنرانی خود با عنوان «بحثی در زمینه ساختار هم‌زمانی شاهنامه»، به شیوه داستان سرایی فردوسی پرداخت و حضور خود فردوسی را در میانه داستان‌ها نشان داد و از بروز احساسات فردوسی در بیان شخصیت‌های داستان، هم‌چون اسکندر و رستم و زال، سخن گفت. سپس نکات برجسته داستان زل و رودابه و زاده شدن رستم را بیان کرد.

دکتر منصور رستگار فسایی، در مقاله‌ای با عنوان «فردوسی و خصلت‌های ایرانی بودن»، خصلت‌های برخی از شخصیت‌های شاهنامه را برشمرد و خصلت‌هایی را که فردوسی به ایرانیان نسبت می‌دهد بازشناخت. وی به این مطلب اشاره کرد که ایرانی از دید فردوسی شخصیتی است خداشناس، آزاده، خردورز، دادگر، شاد، فداکار، و معتقد به نام و اصالت خویش.

سخنران بعدی، پروفیسور ویلیام بیمن William Beeman، شرق‌شناس امریکایی، به «فردوسی و هویت تاجیک» اشاره کرد و به بررسی بحران هویت در کشورهای آسیای مرکزی پرداخت. وی قهرمانان مردمی قرقیزستان و تاشکند را برشمرد و از اشتراک میان فرهنگ و زبان مردم ایران و تاجیک سخن گفت و افزود که علاقه و اهمیت شاهنامه در میان تاجیکان چنان است که آنان فردوسی را فرزند خود می‌دانند و برآنند که فردوسی در تاجیکستان قدیم زندگی می‌کرده و داستان‌ها و شعرهای فردوسی از قدیم در میان تاجیکان زبان به زبان می‌گشته است. این علاقه و تعلق خاطر چنان است که دولت تاجیکستان پیوستگی هویت ملی تاجیک را با هویت ایرانی و دولت سامانی اعلام کرده است و، در تاجیکستان، تمدن ایرانی را یک تمدن در دو کشور می‌شمارند.

پروفیسور کریگنبروک Krijenbroek، دیگر سخنران روز دوم، مقاله «نقش شاهنامه در فرهنگ هندی-پارسی در سده بیستم» را قرائت کرد.

در روز پایانی مراسم، پروفیسور مارزولف Marzolph از آلمان، در ابتدا، به بررسی چاپ سنگی و تاریخچه آن در ایران پرداخت؛ سپس، شش نسخه چاپ سنگی شاهنامه را برشمرد و نقاشان آنها را معرفی کرد و شش تصویر نقاشی شده از جنگ‌های رستم را که در این نسخه‌ها وجود دارد به حاضران نشان داد و وجوه افتراق و اشتراک آنها را بیان کرد.

دکتر مهدی نوریان، سخنران بعدی، درباره «خاقانی بر خوان رنگین» سخن گفت. وی از شخصیت‌های شاهنامه یاد و به اشارات و تلمیحاتی که در اشعار خاقانی وجود دارد اشاره کرد و نتیجه گرفت که در دیوان این شاعر، بیش از هر دیوان دیگری در زبان فارسی، اسامی قهرمانان شاهنامه دیده می‌شود.

دکتر اصغر دادبه، که طی مراسم سه‌روزه مجمع مدیریت جلسات را به عهده داشت، سخنرانی خود را با عنوان «نگاه حکیمانه و نگاه شاعرانه فردوسی به مسئله مرگ» چنین بیان کرد که فردوسی به مسئله مرگ از دو دیدگاه می‌نگرد. یکی فلسفی که در کل نظام خلقت آن را خیر می‌شمارد و دیگر شاعرانه که به شکوه و شکایت مجال می‌دهد: اگر مرگ داد است پیداد چیست؟ وی، سپس، به تحلیل این دو نظرگاه می‌پردازد.

دیگر سخنرانان روز پایانی و عنوان مقالاتشان از این قرار بود: پرفیسور جیمز رابرت راسل James Russel، «قهرمان شاهنامه در ادبیات سغدی و ارمنی»؛ پرفیسور رحیم مسلمانیان قبادیانی، «شاهنامه‌شناسی در آسیای مرکزی»؛ خانم پروفیسور سرپیل باغچی، «نسخ مصور دست‌نویس شاهنامه و تأثیر آن بر تاریخ مدل‌های تصویری سلسله‌های عثمانی».

این مجمع علمی در ساعت ۲۱ و ۳۰ دقیقه پنج‌شنبه سوم شهریور ماه پایان یافت. در مراسم اختتامیه، دکتر مجتبابی، با جمع‌بندی مطالب طرح‌شده در مجمع، از برگزارکنندگان این مراسم و حاضران تشکر و قدردانی کرد.

مرکز دایرة‌المعارف بزرگ اسلامی اعلام کرده است که به زودی چهار سخنرانی برتر مجمع تشکیل‌شده در بوستون و هیجده سخنرانی مجمع علمی تهران را به صورت کتاب به چاپ خواهد رساند. ضمناً، این مرکز، همزمان با برگزاری مجمع علمی، از روی نسخه خطی شاهنامه فردوسی و خمسة نظامی متعلق به قرن هفتم یا هشتم هجری، چاپ‌های نفیسی به صورت عکسی تهیه و منتشر کرده است. این نسخه شاهنامه، که

سال‌ها پیش از خاندان سعدلو در اورمیه خریداری شده، نسخه کاملی است نوشته شده با قلم آهن و با حاشیه طلاکوب که خمسه نظامی نیز در حاشیه آن نگارش یافته است. این نسخه منحصر به فرد، طی مراسم سه‌روزه مجمع، به معرض نمایش گذاشته شد. جای آن دارد که از برگزارکنندگان این مجمع گله شود که چرا اطلاعیه برگزاری مراسم بسیار دیر و به صورتی محدود منتشر شد؛ به همین جهت بود که بسیاری از استادان و علاقه‌مندان زبان و ادب فارسی نتوانستند در آن شرکت کنند.

مهناز مقدسی

همایش سعدی و تأثیر متقابل شعر و ادب ایرانی و عربی

(۱۳-۱۶ خرداد ۱۳۷۹)

همایش سعدی و تأثیر متقابل شعر و ادب ایرانی و عربی، به همت مؤسسه بابطین کویت و سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی در تهران و شیراز، با حضور حدود پانصد تن از اندیشمندان و ادیبان و روزنامه‌نگاران ایرانی و عرب برگزار شد. اهم موضوعات این همایش به این شرح بود: بررسی شعر سعدی و ملامعات، تأثیر متقابل شعر فارسی و عربی، روابط فرهنگی ایران و عرب در گذشته و حال، چشم‌انداز آینده مناسبات فرهنگی ایران و عرب.

مراسم افتتاحیه، صبح روز اول همایش (۷۹/۳/۱۳)، با پیام رئیس‌جمهور، سید محمد خاتمی، آغاز شد. ایشان، در این پیام، علاوه بر تأکید بر مشترکات فرهنگی ایران و کشورهای عربی، به ابعاد شخصیت و شعر سعدی و دیدگاه‌های این شاعر بزرگ در باب انسان و جهان و دین اشاره کردند. سپس عبدالعزیز السعود الباطین، مدیر مؤسسه نوآوری و خلاقیت شعری در کویت، در باب انگیزه برپایی همایش سعدی و مناسبات فرهنگی ایران و عرب سخن گفتند و سعدی را نمودگار تفاهم و پیوند فرهنگ ایران و عرب دانستند. پس از مراسم افتتاحیه، همایش به طور رسمی آغاز به کار کرد. اولین سخنران همایش دکتر عطاالله مهاجرانی، وزیر فرهنگ و ارشاد اسلامی بود. وی از شخصیت ادبی سعدی و دیگر جنبه‌های انسان‌شناختی منعکس شده در آثار سعدی یاد کرد.

در روز دوم (۷۹/۳/۱۴)، سخنرانی‌های زیر ایراد شد: «وجه تمایز سعدی در میان

ستارگان ادب فارسی» (دکتر جلیل تجلیل)، «قرائت شعر در باب جنبه‌های مختلف شعر سعدی» (استاد احمد سالم)، «مبانی ساختاری شعر فارسی و عربی و وجوه تمایز و تشابه هریک» (دکتر آذرتاش آذرنوش)، «سابقه تاریخی زبان عربی و فارسی و نظریه‌های ادبی در خصوص ساختار این دو زبان» (دکتر ویکتور الکک).

در روز سوم (۷۹/۳/۱۵) نیز، سخنرانی‌هایی به شرح زیر ایراد شد: «پیشینه تاریخی و روابط فرهنگی ایران و عرب» (محمدسعید نعمانی)، «ارتباطات ادبی و چشم‌انداز همکاری‌های مشترک ایران و عرب» (دکتر محمدعلی آذرشب)، «مناسبات ایران و کشورهای عربی و زمینه‌های بالفعل و بالقوه همکاری‌های دوجانبه» (نفعی هویدی و محمد الرمیچی). سپس، شاعران ایرانی و عرب سروده‌های خود را در رثای سعدی قرائت کردند.

آخرین روز همایش، در شیراز، زادگاه سعدی، سرشار از سرور و نشاط و شوق ادبی، با دیدار از آرامگاه سعدی و حافظ، اجرای موسیقی ایرانی و شعرخوانی شاعران، برگزار شد. در پایان مراسم، شرکت‌کنندگان، از آثار تاریخی شیراز بازدید کردند. علاوه بر این، در جنب همایش، در شیراز و تهران، نمایشگاه‌های کتاب، به ویژه از آثار سعدی و ترجمه‌های سعدی، بر پا بود.

ح. د

سی و ششمین کنگره بین‌المللی مطالعات آسیایی و شمال

افریقایی (۶-۱۲ شهریور ۱۳۷۹، مونترال-کانادا)

مهدی محقق (عضو پیوسته فرهنگستان زبان و ادب فارسی و رئیس هیئت مدیره انجمن آثار و مفاخر فرهنگی)

سی و ششمین کنگره بین‌المللی مطالعات آسیایی و شمال افریقایی به دعوت دانشگاه‌های مونترال و کبک و کونکوردیا و لاوال و مک‌گیل، با حمایت وزارت امور خارجه کانادا و وزارت بازرگانی بین‌المللی آن کشور و وزارت آموزش و پرورش ایالت کبک و وزارت روابط بین‌الملل و آژانس توسعه بین‌المللی کانادا و شورای پژوهش‌های علمی کانادا و چند نهاد دیگر، از بیست و هفتم ماه اوت تا دوّم سپتامبر ۲۰۰۰، در «کاخ کنگره» (محل مخصوص کنگره‌های بین‌المللی) برگزار شد. این کنگره نخستین بار در

سال ۱۸۷۳ در پاریس برپا گشت و، سپس، هر دو یا سه یا چهار سال یکبار، در پایتخت‌ها و مراکز مهم قاره‌های اروپا و امریکا و افریقا و آسیا برگزار شد.

این اجتماع از ۱۸۷۳ تا ۱۹۸۳، در دوره‌های گوناگون، به ترتیب به نام «کنگره بین‌المللی خاورشناسان» (۱۸۷۳-۱۹۸۳)، «کنگره بین‌المللی علوم انسانی در آسیا و شمال افریقا» (۱۹۷۶-۱۹۸۳)، و «کنگره بین‌المللی مطالعات آسیایی و شمال افریقایی» (۱۹۸۳ تا ۱۹۸۶) خوانده شده است. قرار بر این بوده است که این کنگره در سال ۱۹۸۳ در تهران برگزار شود؛ لیکن وقوع انقلاب اسلامی موجب شد که در آن سال توکیو میزبان کنگره باشد.

راقم این سطور در کنگره‌های میشیگان، کانبرا، پاریس، هامبورگ، تورنتو، بوداپست، مونترال شرکت داشته و سخنرانی ایراد کرده است. در کنگره تورنتو، به عنوان عضو شورای مشورتی، میزبانی تهران را به صورت شفاهی عنوان کرده و قرار بود که، پس از هونگ‌کونگ و بوداپست، کنگره در تهران برگزار شود. ولی، سپس، چون پیش‌نهاد پیگیری نشد، مونترال جانشین تهران گردید. در کنگره امسال نیز، در شورای مشورتی، میزبانی تهران مجدداً عنوان شد که در نوبت پس از مسکو و استانبول و پکن قرار گرفته است. آقای دکتر ریباکف، رئیس مؤسسه خاورشناسی آکادمی علوم روسیه، دعوت خود را برای میزبانی کنگره (با عنوان وحدت و کثرت Unity and Diversity) در سال ۲۰۰۴ در مسکو، در جلسه اختتامیه کنگره، اعلام کرد و اظهار داشت که این کنگره یکبار در دوره دولت تزاری و بار دوم در دوره دولت اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی در آن کشور برپا شده است. حال می‌خواهیم بار سوم آن را در دولت دموکراتیک روسیه برپا کنیم.

کنگره مونترال، که متجاوز از هزار نفر در آن شرکت کرده بودند، به شعبه‌های مطالعاتی زیر تقسیم شده بود: شرق آسیا، قفقاز، مغولی، هندی، تامیلی و دراویدی، بودایی، آسیای جنوب شرقی، ژاپنی، چینی، کره‌ای، تاریخ شرق در دوره اخیر و معاصر، مصری، اسلامی و عربی، آسیای مرکزی، یهودی، نیالی، روسی، بنگلادشی.

در بخش مطالعات ایرانی، موضوعاتی به شرح زیر مطرح شد:
جامعه و فرهنگ سنتی، زبان‌ها و لهجه‌ها، روابط بین‌المللی، اساطیر، تأثیر ایران در همسایه‌های خود، فلسفه و علوم، تجدد، شعر، آثار تاریخی و ادبی، جنبه‌هایی از ادیان و مذاهب.

از ایران، هیئت اعزامی هماهنگ و منسجمی اعزام نشده بود و در تنظیم برنامه ده جلسه دو ساعته که با عنوان «مطالعات ایرانی» تشکیل شد ایرانیان نظارتی نداشتند و ظاهراً نماینده فرهنگی ایران در کانادا در جریان این کنگره قرار نداشت. به طور کلی، حضور ایران و بخش ایران‌شناسی در این کنگره چنان‌که باید و شاید قوی نبود. آقایان دکتر انزابی‌نژاد و دکتر یاحقی و دکتر زمرّدیان و دکتر طوسی از دانشگاه مشهد؛ دکتر سرکاراتی و دکتر مهری باقری از دانشگاه تبریز؛ دکتر تاج‌بخش و دکتر مخبر دزفولی از دانشکده دامپزشکی دانشگاه تهران؛ خانم بدرالزمان قریب از فرهنگستان زبان و ادب فارسی؛ نگارنده از انجمن آثار و مفاخر فرهنگی؛ و آقای دکتر جعفر شعار از شورای گسترش زبان و ادبیات فارسی برای شرکت و سخنرانی در کنگره آمده بودند. آقایان دکتر موسوی بهبهانی و دکتر سهراب بهداد از آمریکا و خانم شیوا (منصوره) کویانی از اروپا و حسین مولوی‌پور از دانشگاه مک‌گیل کانادا در بخش مطالعات ایرانی در کنگره شرکت داشتند و سخنرانی ایراد کردند. «مطالعات اسلامی» دارای سی و هفت بخش بود که در آنها حدود ۱۴۰ مقاله ارائه شد. سخنرانان از کشورهای آلمان، اردن، ارمنستان، استرالیا، آفریقای جنوبی، امارات متحده عربی، آمریکا، انگلیس، پرتغال، تاجیکستان، تایوان، ترکیه، روسیه، ژاپن، عربستان سعودی، فرانسه، فلسطین اشغالی، قزاقستان، کانادا، کرواسی، کویت، لبنان، مالزی، مجارستان، مراکش، مصر، نیجریه، هلند، هند، یمن بودند. از نظر شمار مقالات، آمریکا و فرانسه در درجه اول، کانادا و روسیه در درجه دوم، مراکش و فلسطین اشغالی در درجه سوم قرار داشتند.

جمهوری اسلامی ایران در بخش اسلام‌شناسی کنگره حضوری نداشت و فقط سخنرانی آقای دکتر موسوی بهبهانی درباره «وقف و صدقه» در این بخش ایراد شد. این جانب در جلسه صبح پنجشنبه دهم شهریور (سی و یکم اوت) ریاست جلسه را عهده‌دار بود و در همان جلسه تحت عنوان «سهم مؤسسه مطالعات اسلامی دانشگاه تهران- مک‌گیل در پیشبرد مطالعات اسلامی- ایرانی در سی سال اخیر» به زبان انگلیسی

سخنرانی کرد و، در همان روز، از او دعوت به عمل آمد تا در جلسۀ «اتحادیۀ بین‌المللی خاورشناسی و مطالعات آسیایی» شرکت کند. در آن جلسه، سخن از این حقیقت به میان آمد که ایران، زادگاه و پرورشگاه علوم و تمدن و فرهنگ اسلامی و دارای سابقۀ فرهنگی غنی است که منابع و مآخذ این فرهنگ توانمند هم‌اکنون در کتابخانه‌های ایران موجود است و می‌باید حضور بیشتری در مجامع علمی بین‌المللی برای معرفی فرهنگ خود در سطح جهانی داشته باشد. پیش‌نهاد شد تا یکی از نهادهای فعال کشور برای عضویت در آن اتّحادیۀ معرفّی گردد. جزوۀ «آشنایی با بنیاد ایران‌شناسی»، که در اختیار برخی از اعضای اتّحادیۀ گذاشته شده بود، موجب گردید که عضویت آن بنیاد در «اتحادیۀ بین‌المللی خاورشناسی و مطالعات آسیایی» به تصویب برسد و آن بنیاد بتواند نقش مهمی در نظم دادن به بخش ایران‌شناسی سی و هفتمین کنگرۀ بین‌المللی مطالعات آسیایی و شمال افریقایی، که در سال ۲۰۰۴ در مسکو تشکیل می‌شود و هم‌چنین در تدارک مقدمات تشکیل چهلمین کنگره، که در تهران برگزار خواهد شد، ایفا کند.

□

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی